

POVINNOSTI PACIENTA A ICH VÝKON V PROCESU ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI

JUDr. Valéria Takáčová, PhD.

advokátka, Košice

Cieľom článku bolo ozrejmiť povinnosti pacienta, ktoré vznikajú v procese poskytovania zdravotnej starostlivosti, a to z rôznych zákonov. Zároveň poukázať na zákonom upravené spôsoby výkonu rozhodnutia, ak pacient niektorú zo správnych orgánom uložených povinností neplní.

Kľúčové slová: povinnosti pacienta, ich dodržiavanie, vynútenie plnenia pacientovi uložených povinností, náhradný výkon rozhodnutia, ukladanie pokút, predvedenie, vypratanie.

Zdravot. právo v praxi; 2006; 3 a 4: 66–68

Vývoj zdravotného stavu obyvateľstva, ale aj každého jednotlivca je ovplyvňovaný funkčnosťou zdravotného systému.

Jeho cieľom je uplatňovanie ústavného práva občanov na ochranu zdravia v zmysle článku 40 „Ústavy Slovenskej republiky“ a čl. 31 „Listiny základných práv a slobôd“.

Vyžaduje sa, okrem iného aj spolupráca občanov najmä v predchádzaní ochoreniam s vedomím osobnej zodpovednosti za vlastné zdravie.

Právo občanov na ochranu zdravia je logicky spájané aj s požiadavkou na plnenie si aj rôznych povinností, vyplývajúcich z procesu zdravotnej starostlivosti.

Povinnosti môžu byť podľa **čl. 4 Listiny základných práv a slobôd** a **čl. 3 Ústavy Slovenskej republiky** stanovené občanom len **na základe zákona** a v súlade so zákonom.

Na rozdiel od skôr uplatňovanej zásady nadradenosti celospoločenských záujmov sa v súčasnosti skôr uplatňuje zásada nadradenosti oprávnených záujmov jednotlivcov nad celospoločenskými, čo korešponduje s čl. 2 „Dohovoru o ľudských právach a biomedicíne“.

Z takto ponímanej zásady je treba vychádzať aj pri výklade **zákonných povinností občanov** v procese poskytovania zdravotnej starostlivosti, a preto je nevyhnutné sklbiť zákonom chránené záujmy jednotlivca so záujmami celej spoločnosti.

Aj zákon č. **576/2004 Zb. o zdravotnej starostlivosti** to stanovuje tak, že v § 11, ods. 1–11, sú podrobne vymenované a garantované **práva občanov** pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti.

Povinnosti osôb najmä v súvislosti s **prenosnými chorobami** podrobne stanovuje ustanovenia § 11 ods. 12 citovaného zákona, podľa ktorého osoba, ktorá má prenosnú chorobu **je povinná** správať sa tak, aby **zabránila prenosu** takejto choroby na iné osoby.

Ďalej je povinná **označiť** ošetrojúcemu lekárovi **zdroj nákazy**, ak ho pozná a poskytnúť mu všetky informácie na jeho určenie. Nuž a v neposlednej

miere je povinná **určiť okruh osôb**, na ktorú by mohla prenosnú chorobu preniesť.

Na základe zák. č. 37 /1989 Zb. o ochrane pred alkoholizmom a inými toxikomániami ukladá súd osobám závislým od abúzu alkoholu resp. iných toxických návykových látok povinnú ambulantnú alebo ústavnú liečbu závislosti.

Lekár protialkoholickej záchytnej stanice (pokiaľ sú v mestách zriadené), **rozhoduje o povinnosti osoby** akútne ovplyvnenej požitím alkoholu podrobiť sa lekárskemu vyšetreniu a ošetrovaniu v tejto stanici.

Celý rad povinností ukladá pacientovi **ako poistencovi zákon č. 580/2004 Zb. o zdravotnom poistení**, v znení zák. č. 718 / 2004 Zb., ktorým sa menia dopĺňajú niektoré zákony.

Podľa ustanovenia § 11 ods. 1, citovaného zákona, osobami povinnými platiť poistné sú: zamestnanci, zamestnávateľia, ale aj samostatne zárobkovo činné osoby a to vo výške 4 % z vymeriavacieho základu.

Ak osoba ako platiteľ poistného si **neplní** takto určené povinnosti a neodvedie poistné včas, alebo riadne nezaplatí preddavok, citovaný zákon v ustanovení **§ 18 stanovuje sankcie** tak, že okrem nároku na poistné má zdravotná poisťovňa nárok (= právo) aj na úrok z omeškania.

Úrok z omeškania sa vypočíta z dlžnej sumy poistného a počtu dní omeškania tak, že na výpočet úroku z omeškania sa použije 2,5 násobok základnej úrokovej sadzby Národnej banky Slovenska platnej v deň splatnosti preddavku na poistné alebo jeho nedoplatku.

Aj **nepodrobenie sa potrebným lekárskeym prehliadkam** a povinným zdravotným vyšetreniam a skúškam môže byť kvalifikované ako závažné porušenie pracovnej disciplíny a sankcionované až okamžitým skončením pracovného pomeru podľa 68 ods.1 písm. b/, Zákonníka práce.

Podľa **zákona o nemocenskom poistení** môže dôjsť ku kráteniu, odňatiu resp. vráteniu nemocenských dávok.

Na základe **trestného zákona** možno sťahovať porušenie povinností v tejto oblasti podľa § 72, 171, 175b, 189–192 a § 207.

Niektoré **zdravotnícke zákony nemajú vlastné donucovacie prostriedky** pre vynútenie si povinností uložených pacientom týmito zákonmi.

Riešením by bolo, aby napr. zdravotnícke zariadenia, či už štátne alebo súkromné, alebo orgány hygienickej služby **podali návrh** na postup podľa **správneho poriadku**, t. j. na výkon ich rozhodnutia miestne a vecne príslušným orgánom obce s rozšírenými právomocami.

Inak by do úvahy prichádzala najmä sankcie najmä podľa **zákona o priestupkoch** (§ 29 a 30 ods. 1, písm. c a i), o ktorých tiež rozhodujú orgány obce s rozšírenými právomocami.

Orgány ochrany verejného zdravia môžu priestupky podľa § 29 zákona prejednávať tiež v **blokovom konaní** (§ 86 písm. c) zákona.

Osoby, ktoré **nerespektujú zákonné povinnosti** sú vystavené aj celému radu ďalších **obmedzení**, napr. zákazu výkonu určitých povolání alebo záujmovej činnosti, nevydaniu alebo odobratiu vodičského preukazu, zdravotného preukazu a zbrojného pasu.

Ďalej môžu **čeliť zákazu** prijať neočkované dieťa do predškolského zariadenia a detských táborov, zákazu vjazdu alebo prejazdu na hraničných prechodoch podľa medzinárodných zdravotníckych predpisov a pod.

Aký je teda postup pri ukladaní povinností pacientovi a ich vymáhaní?

V prípade nutnosti nedobrovoľnej hospitalizácie pacienta v zariadení ústavnej starostlivosti z dôvodu akútneho prejavu duševnej choroby alebo intoxikácie, pri závažnom infekčnom ochorení alebo bacionosičstve choroboplných zárodkov závažných ochorení, o povinnosti podrobiť sa ústavnej protialkoholickej a protitoxikologickej liečbe (v tomto prípade aj ambulantnej liečbe) **vždy rozhoduje súd**.

O vynútení väčšiny iných druhov povinností osôb sa **rozhoduje v správnom konaní** (zák. č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení zák. č. 215/2002 Z. z. a zák. 527/2003 Z. z., úplné znenie zákona publikované pod č. 138/2004 Z. z.).

Cieľom správneho konania je rozhodnúť o práve, právom chránenom záujme alebo povinnosti osoby **rozhodnutím**.

Adresát rozhodnutia správneho orgánu je povinný správať sa v súlade s takýmto verejnomocenským aktom. Keď sa mu ním uložila nejaká povinnosť, je **povinný** túto povinnosť splniť.

Na situáciu, keď by tak neurobil dobrovoľne, pamätá správny poriadok úpravou procesného postupu, cieľom ktorého je vynútiť si splnenie danej povinnosti. Ide o **správnú exekúciu**, ktorú zákonodarca označuje pojmom **výkon rozhodnutia**.

Vzhľadom na to, že tento procesný postup významne zasahuje do právneho postavenia povinnej osoby, voči ktorej sa výkon rozhodnutia uskutočňuje, je potrebné poznať zákon, aby správne orgány vždy postupovali v súlade s platnou právnou úpravou.

Konanie o výkon rozhodnutia sa – vzhľadom na svoj účel – **líši** od predchádzajúceho konania v ktorom sa rozhodovalo o veci samej, a ktorému predchádzalo samé vydanie rozhodnutia vo veci. Je to preto, že sa teraz už o povinnosti osoby nerozhoduje (už sa o nej rozhodlo), ale ide sa zabezpečiť jej vykonanie, lebo povinnosť sa nezrealizovala dobrovoľne.

Správna exekúcia predstavuje posledné štádium správneho konania, ktoré však **nemusí** automaticky nastúpiť, pokiaľ povinný dobrovoľne splní uloženú povinnosť.

Pretože ide o relatívne samostatné štádium, **konanie je upravené** v osobitnej časti zákona č. 71/1967 Zb., a pokiaľ sa v nej neustanovuje niečo iné a nevylučuje osobitná povaha konania o výkon rozhodnutia, treba aj tu použiť ustanovenia ostatných častí správneho poriadku.

Platí to aj vtedy, pokiaľ o povinnostiach osôb rozhodovalo zdravotnícke zariadenie a na výkon rozhodnutia **nemá žiaden vplyv**, či to bolo zariadenie štátne alebo neštátne.

Správny poriadok v ustanovení § 71 zákona stanovuje **predpoklady (podmienky) pre výkon rozhodnutia**. Je dôležité vedieť, že tieto podmienky musia byť **splnené súčasne** – inak správny orgán nemôže uskutočniť výkon rozhodnutia. Ich existenciu a trvanie je preto správny orgán povinný skúmať po celý čas od začatia výkonu rozhodnutia ako aj počas jeho realizácie. V prípade, ak by niektorá z podmienok neexistovala, výkon rozhodnutia **nemožno začať** uskutočňovať. To isté platí, že ak by niektorý z predpokladov zanikol, vo výkone rozhodnutia **nie je možné pokračovať** a správny orgán by musel od výkonu rozhodnutia upustiť (§ 75 ods. 2)

Bežný postup **pri vymáhaní povinností** občana ako pacienta teda predpokladá:

1. **vykonateľné rozhodnutie** správneho orgánu,
2. **nesplnenie si povinností** pacientom v lehote stanovenej rozhodnutím
3. **návrh** na zahájenie výkonu rozhodnutia
4. **výkon rozhodnutia**, ktorý je upravený v ustanoveniach §§ 71 až 80 citovaného zákona.

Návrh na výkon rozhodnutia podáva ten **orgán**, ktorý pacientovi konkrétnu **povinnosť uložil**.

Ako donucovací prostriedok výkonu rozhodnutia pri vymáhaní splnenia si povinností pacienta by podľa správneho poriadku do úvahy prichádzalo **postupné ukladanie peňažných pokút**. Je to spôsob spravidla s menšou účinnosťou, efektívnejšie je však priame vynútenie si uloženej povinnosti napr. predvedením povinného.

Vymáhanie plnenia uložených povinností pacienta uvedeným spôsobom by malo byť **skôr výnimčné** a malo by nasledovať až po vyčerpaní všetkých prostriedkov výchovného a presvedčovacieho charakteru ošetrojúcim lekárom.

V tejto súvislosti je tiež významná **zásada tzv. zákonnej ochrany povinného**, podľa ktorej správny orgán je viazaný aj pri výbere zákonom ustanovených prostriedkov pre výkon rozhodnutia. Z viacerých zákonom prípustných prostriedkov sa je vždy potrebné použiť **taký** exekučný prostriedok, ktorý povinného pacienta **čo najmenej postihuje, ale vedie ešte k cieľu** (§ 77 ods. 1). Pacient teda nemá byť postihnutý viac, než je to nevyhnutne potrebné na vynútenie jemu uloženej povinnosti (ďalšia, tzv. **zásada primeranosti použitia prostriedkov**).

V súlade s účelom výkonu rozhodnutia platí aj **zásada**, podľa ktorej treba od výkonu rozhodnutia **upustiť** (§ 75 ods. 2), len čo sa **dosiahol cieľ**, pre ktorý sa nútený výkon rozhodnutia viedol.

V niektorých mimoriadnych situáciách prichádza do úvahy realizácia povinností pacienta aj bezprostredným **zákonom**.

Bude sa jednať vždy o takú situáciu, keď bezprostredne hrozí nebezpečenstvo, eliminácia ktorého vyžaduje rýchle konanie s vynechaním štandardného správneho procesu, ktorý predpokladá vydanie rozhodnutia správnym orgánom a vynútenie si jeho splnenia až na základe jeho vykonateľnosti.

Nevyhnutným **predpokladom** pre zvolenie bezprostredného zákroku je **právomoc a príslušnosť** zákonom splnomocneného zasahujúceho orgánu.

Je potrebné zdôrazniť, že pri bezprostrednom zákroku sa v žiadnom prípade **nejedná o represiu**, ale o **okamžitú nápravu** závažného stavu, keď hroziacemu nebezpečenstvu nemožno čeliť inak, len okamžitým, pohotovým, operatívnym a bezprostredným opatrením.

Samozrejme, aj tu musí byť splnená podmienka **primeranosti** zákroku vzhľadom k hroziacemu nebezpečenstvu. Pri voľbe a použití bezprostredného zákroku je nevyhnutné postupovať s maximálnou opatrnosťou a prihliadať na všetky súvislosti prípadu pre vysokú možnosť vzniku rizika **zodpovednosti k náhrade škody** spôsobenej nesprávnym úradným postupom.

Tá vzniká vtedy, ak sa napr. preukáže, že použitie tohoto výnimočného opatrenia bolo unáhlené a nebolo nevyhnutné.

Naše právne normy takéto zákroky pokladajú za **mimoriadne** opatrenia a zák. č. 272/1994 Zb. o ochrane zdravia ľudí hovorí napr. o **nevyhnutnosti vykonať opatrenia** k zamedzeniu šírenia prenosu a výskytu prenosných ochorení, včítane odberu biologického materiálu a jeho vyšetrenia.

V naliehavých prípadoch orgán ochrany zdravia môže **rozhodnúť** o druhu a spôsobe výkonu proti-epidemiologických opatrení v ohnisku nákazy tak, že odníme odkladný účinok podaným námietkam povinnej osoby.

V súvislosti s vyššie uvedeným je potrebné uviesť, že aj „**Dohoda o ľudských právach a biomedicíne**“ v čl. 8 pripúšťa v nevyhnutných situáciách bezodkladné riešenia.

Aj **bez súhlasu** povinnej osoby možno okamžite vykonať akýkoľvek nutný lekársky zákrok, pokiaľ je **nevyhnutný a prospešný** pre zdravie dotykanej osoby. Z tohoto okruhu sú ale vylúčené tie zákroky, ktoré znesú odklad.

Isté pochybnosti vyplývajú z výkladu ustanovenia § 11 písm. c) zákona č. 272/1994 Zb. o ochrane zdravia ľudí. Podľa neho je každá fyzická osoba **povinná podrobiť sa** v prípadoch ustanovených všeobecne záväznými právnymi predpismi lekárskeho preventívneho prehliadkam, vyšetreniam a diagnostickým skúškam, ktoré nie sú spojené s nebezpečenstvom pre zdravie, preventívnemu podávaniu protilátok a iných prípravkov, očkovaní, liečeniu prenosných ochorení, izolácii a karanténym opatreniam.

Pochybnosti vzbudzuje poňatie tohto ustanovenia smerom k výkonu rozhodnutia, pretože **nie je ani správnym aktom ani rozhodnutím** zdravotníckeho zariadenia.

Značným problémom môže byť aj technická stránka použitia donucovacích prostriedkov k splneniu pacientovi uložených povinností, pokiaľ sa im on bráni, prípadne je aj agresívny.

Niet pochyb o tom, že pacient nemôže proti úkonom výkonu rozhodnutia použiť prvky „*nutnej obrany*“. Pracovníci orgánu, ktorí sú poverení výkonom rozhodnutia si môžu od policajných orgánov požiadať o svoju ochranu, pokiaľ sú pri tejto činnosti fyzicky ohrozovaní.

Vyskytli sa ja situácie, keď sa napr. matka bráni-la odovzdať dieťa do nemocničnej starostlivosti cho-ré dieťa, ktoré bolo v akútnom ohrození zdravia.

Avšak násilné odobratie dieťaťa matke brániacej výkonu rozhodnutia je značne problematické.

V prípade, že z vykonateľného rozhodnutia vy-plýva povinnosť splniť niečo iné, ako zaplatiť peňaž-nú sumu, plnenie sa vymáha prostriedkami, ktoré sú uvedené v § 79 ods. 1 zákona – náhradným výkonom, ukladaním peňažných pokút alebo priamym vynútením uloženej povinnosti.

Tento výpočet je **taxatívny** a neumožňuje správ-nemu orgánu na vymáhanie nepeňažných nárokov použiť iný, než zákonom ustanovený spôsob. Platí pritom zásada, že ukladaniu pokút má vždy pred-chádzať náhradný výkon rozhodnutia, pokiaľ výkon môže uskutočniť aj niekto iný než povinný. V prípa-de, ak by sa náhradný výkon inou osobou javil ako neúčelný, splnenie uloženej povinnosti povinným možno vymáhať nepriamo **ukladaním pokút**, alebo priamym vynútením povinnosti (§ 79 ods. 4, 5), akým je napr. **vypratať byt, nebytový priestor, alebo predvedenie**.

Podľa ustanovení zákona o správnom poriadku jednotlivé úkony výkonu rozhodnutia sa vykonáva-jú podľa **pisomného príkazu**, ktorý vydáva orgán, ktorý o výkone rozhodnutia rozhodol. Príkaz sa do-ručuje povinnej osobe ako účastníkovi, osobe, ktorá uskutočňuje náhradný výkon a týmto príkazom sa preukazuje aj pracovník, ktorý výkon rozhodnutia vykonáva.

Náklady spojené s uskutočnením náhradného výkonu znáša zásadne povinný.

Vzhľadom k čl. 1 Listiny základných práv a slobôd a čl. 10 Dohody o ľudských právach a biomedicíne, ktoré za každých okolností vyžadujú **rešpektovať ľudskú dôstojnosť** občana ako pacienta, je bez väčších problémov a rozporov s citovanými článkami dohôd bežne používaný spôsob predvedenia povinného.

Iný spôsob vynútenia povinností napr. s použi-tím fyzického donútenia pacienta napr. k odberu krvi, alebo k povinnému očkovaniu, je nutné považovať za **neprípustný spôsob**.

V takýchto prípadoch pokiaľ je to možné, je nut-né **voliť iné donucovacie prostriedky**, ktoré dáva orgánom ochrany zdravia do kompetencie zákon.

V prípade, že náhradný výkon buď **nie je možný** (ide o nezastupiteľnú povinnosť), alebo **nie je účel-**

ný, splnenie uloženej povinnosti povinnou osobou vymáha správny orgán nepriamym donútením tak, že **ukladá povinnému pokuty**. Je pritom potrebné zdôrazniť, že k ukladaniu pokút možno pristúpiť len vtedy, ak je **splnená aspoň jedna** z vyššie vymeno-vaných podmienok.

Ukladanie pokút musí byť postupné, pričom v záujme účinnosti tohto prostriedku výkonu rozhod-nutia, každá nasledujúca pokuta musí byť vyššia. Počet pokút a ich výška záleží od úvahy správneho orgánu tak, aby ukladaním pokút splnilo účel a do-siahlo cieľ.

S účinnosťou od **1. januára 2004** sa značne **po-silnili právomoci** správneho orgánu, pretože sa už **nelimituje** úhrn všetkých uložených pokút zákonnou hranicou, ani sa **nerozlišuje** medzi fyzickými a práv-nickými osobami

Za nesplnenie povinnosti orgán ochrany zdra-via môže fyzickej osobe oprávnenej na podnikanie alebo právnickej osobe uložiť pokutu **do výšky 500 000 Sk**, pričom prihliada na mieru ohrozenia zdravia a rozsah škodlivých následkov.

O uložení pokuty je správny orgán povinný **vy-dať rozhodnutie**, ktoré musí mať náležitosti podľa § 47 správneho poriadku. Aj proti tomuto rozhodnutiu možno podať **odvolanie**, avšak ani podaním odvo-lania resp. zaplatením pokuty účastníkovi nezaniká pôvodná povinnosť uložená rozhodnutím. V záujme účinnosti ukladania pokút je však potrebné zabezpe-čiť, aby sa uložená pokuta vymohla skôr, než bude správnym orgánom uložená ďalšia.

Aj spôsoby, ktoré môže správny orgán použiť pri **priamom vynútení** plnenia povinností upravuje zákon, ale ich výpočet už nie je uvedený taxatívne, ale len **príkladmo**.

To znamená, že sa nevylučuje **iný spôsob** pri-ameho vynútenia povinnosti, ak to nie je v rozpore so zákonom o správnom poriadku, alebo iným zá-konom. Zvolený spôsob priameho vynútenia povin-nosti musí byť taký, ktorý účastníka čo najmenej postihuje, ale vedie ešte k cieľu (§ 77).

Vynútenie povinnosti „**predvedením osoby**“ sa použije najmä vtedy, ak povinnosť osoby dostaviť sa na určené miesto vyplývala z **osobitného hmotno-právneho predpisu**.

Použitiu tohto prostriedku na výkon rozhodnutia však vždy musí predchádzať **rozhodnutie** správ-ného orgánu so všetkými náležitosťami podľa § 47 správneho poriadku.

Ak ide o priame vynútenie povinnosti „**vyprata-ním**“, správny poriadok prikazuje správneho orgánu primerane použiť ustanovenia Občianskeho súdne-ho poriadku.

Tento spôsob správnej exekúcie pricháda za do úvahy len vtedy, ak na to je správny orgán splnomocnený osobitným zákonom (napr. zák. č. 50/1976 Zb.).

Občiansky súdny poriadok (zák. č. 99/1963 Zb.) rozlišuje postup pri vypratani bytu bez bytovej ná-hrady a so zabezpečením bytovej náhrady a medzi vypratáním nehnuteľností, alebo inej miestnosti.

Spoločným znakom pre postup pre výkon roz-hodnutia vypratáním je však vydanie **exekučného príkazu na vypratanie** správnym orgánom. Doruču-je sa účastníkom a ním sa súčasne poverí konkrétny zamestnanec uskutočnením výkonu rozhodnutia.

V určenej lehote podané **námietky účast-níka** proti začatiu výkonu rozhodnutia vypratáním majú zo zákona vždy **odkladný účinok**.

Na výkon rozhodnutia „**odňatím vecí**“ alebo „**listiny**“ nemôže správny orgán použiť ustano-venia Občianskeho súdneho poriadku ani primerane, lebo správny poriadok na znenie zák. č. 99/1963 Zb. o občianskom súdnom poriadku **neodkazuje**.

Pre tento spôsob výkonu rozhodnutia prichádza-jú do úvahy len **veci prenosné**. Výkon sa uskutoční tak, že zamestnanec poverený výkonom odoberie veci a listiny (napr. zdravotnú dokumentáciu paci-entov) povinnému, odovzdá ho správneho orgánu a ten ho potom vydá oprávnenému.

Jedinou **osobitnou podmienkou** je, samo-

Literatúra

1. Zák. č. 71/1967 o správnom poriadku.
2. Zák. č. 99/1963 Zb. o občianskom súdnom poriadku.
3. Zák. č. 272/1994 Zb. o ochrane zdravia ľudí.

zrejme pri dodržaní ostatných, ktoré vyplývajú zo správneho poriadku, že zamestnanec poverený uskutočnením výkonu rozhodnutia uvedeným spô-sobom, musí takýto úkon uskutočniť **v prítomnosti plnoletej osoby**.

JUDr. Valéria Takáčová, PhD.
Advokátska kancelária
Ružová 27, 040 11 Košice
e-mail: infoconsult@stonline.sk